

De sigarenfabriek "Finistère" van de familie Bruylandt – De Schuyteneer in Jadotstad in het voormalige Belgisch-Kongo

Dirck SURDIACOURT

Halverwege tussen Kolwezi en de Katangese hoofdstad Elisabethstad (Lubumbashi) ligt Jadotstad (genoemd naar ingenieur Jean Jadot) het huidige Likasi ⁽¹⁾. In het voorjaar van 1929 arriveert Daniël Bruylandt in Elisabethstad. Kort voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog emigreren ook zijn echtgenote Gabriëlle en de twee dochters: Maria en Bertha. Zoon Jules is begin de jaren 1930 geëmigreerd naar Kongoland. Tijdens de oorlogsjaren start de familie Bruylandt-De Schuyteneer een Kongolese sigarenfabriek met als merk: "Finistère".

Bij belangrijke Geraardsbergse verzamelaars van sigarenbandjes zoals Johny De Nie en Edmond van den hole - deze laatste is ook conservator van het Sigarenmuseum van Geraardsbergen - vinden we nog een aantal kistetiketten, sigarenkistjes, sigarenbandjes enz. terug die naar deze Kongolese sigarenfabriek verwijzen. De documenten over deze sigarenfabriek in het museum zijn een schenking van dochter Bertha Bruylandt.

Via Monique De Pauw komen we in contact met Marie-Andrée Avraam, kleindochter van Daniël Bruylandt en Gabriëlle De Schuyteneer.

Bij ons eerste bezoek toont Marie-Andrée ons een artikel van journalist Daniël Denuit, gepubliceerd in het dagblad *Le Soir* van juni 1946, onder

Daniël Camiel Bruylandt

Gabriëlle De Schuyteneer

de titel: "*Les Cigares Churchill ou la naissance d'une nouvelle industrie*".

Via haar ontmoeten we ook Josée Tinel ⁽²⁾, die in Elisabethstad geboren is en de familie Bruylandt-

De Schuyteneer bijzonder goed heeft gekend. Dit uitgebreide artikel en de interviews met Marie-Andrée Avraam en Josée Tinel vormen de basis voor onze bijdrage.

(1) "Jadotville est fondée par l'administration coloniale belge le 21 décembre 1943, et est érigée au statut administratif de ville». De plaats Likasi ontstaat in 1917 na de opening van de Likasi-mijn door landmeters van het CSK (Comité Spécial du Katanga). Pas in 1931 krijgt de agglomeratie de naam Jadotstad.

(2) Josée, Paul, Irène Tinel is geboren in Elisabethstad op 8 november 1931. Zij is de dochter van Frans Tinel en getrouwd met Julien Vandecasteele. De familie Vandecasteele-Tinel heeft altijd in Lubumbashi gewoond en is in 1987 terug naar België gekomen om zich definitief te vestigen in Geraardsbergen. Frans Gisleen Tinel is geboren op 22 juli 1902. Eveneens in 1929 vertrekt hij samen met zijn vrouw Maria Coessens (huwelijk op 1 mei 1926) naar Kongo om er te werken voor de Chemin de fer Bas-Congo-Katanga (b.c.k.). Hun reis verloopt via Zuid-Afrika. In 1932 keren zij terug naar Geraardsbergen waar Frans voor de firma Meulijzer, een bouwbedrijf, gaat werken. Een drietal jaren later, in december 1935, vertrekken zij opnieuw naar Kongo. Frans overlijdt op 30 oktober 1987. Ook Frans' vader, Oscar Elene Tinel, meubelmaker-ebenist heeft tussen 1912 en 1914 in Kongo verbleven. Frans en Daniël Bruylandt ontmoeten elkaar opnieuw in 1929 in Elisabethstad.

De Familie Bruylandt – De Schuyteneer ⁽³⁾

Daniël Camiel Bruylandt ⁽⁴⁾ is geboren in Onkerzele op 1 november 1892. Hij huwt op 10 februari 1912 met Gabriëlle (of Gabriella) De Schuytene(e)r uit Geraardsbergen. Zij is van Geraardsbergen afkomstig en is geboren op 05 december 1889. Tijdens het interbellum woont het echtpaar in de Zak (nu Zakkaai) nr. 31 ⁽⁵⁾. Samen hebben ze 4 kinderen: Bertha (°1911), Jules (°1912), Cyriel (°1913) (overlijdt in 1923, een maand voor zijn tiende verjaardag) en Maria (°1914) ⁽⁶⁾.

"Congoland" propaganda

Een groot aantal Belgen, dat Kongo bezoekt is zo overweldigd door de kolonie dat zij er hun hele leven aan wijden. Zo ook Vincent Diericx, erevoorzitter van de Koninklijke fanfare Sint-Cecilia. Na het overlijden van zijn echtgenote vergezelt hij in maart 1911 ingenieur E. Leplae ⁽⁷⁾ op een 'landbouwmissie' naar Katanga ⁽⁸⁾. Hij beschrijft zijn reis in een reeks brieven, die gepubliceerd worden in het Aalsterse antisocialistisch blad *De Volksstem*. Het jaar daarop, in 1912, worden deze op vraag van de

uitgever Van Nuffel gebundeld en gepubliceerd onder de titel *Dwars door Congoland. Dagboek van eenen Belgischen Congotrotter*.

Diericx is vol lof over de Katangese provincie, het goede klimaat en de immense mogelijkheden. Zijn verblijf in Belgisch-Kongo is voor hem zo overweldigend dat hij bij zijn terugkomst beslist om actief propaganda te voeren voor de kolonie om zo de koloniale idee en het opwekken van koloniale 'roeping' te bevorderen ⁽⁹⁾. Ook de courante propaganda belooft materiële welvaart: de lonen zijn er aantrekkelijker dan in België en men kan er snel rijk worden. Ook Kongo's natuurlijke rijkdommen worden dik in de verf gezet. Voor de kolonie zoekt men dus ervaren vakmensen die in staat zijn inlandse ondergeschikten op te leiden in hun vak.

Koffers voor de Kongo

Daniël, die ook lid is van de fanfare, is geboeid door het enthousiasme en de verhalen van Diericx. Volgens Josée Tinel is het trouwens Diericx die hem heeft overtuigd om naar Kongo te trekken. Uiteindelijk is het zo ver. In het voorjaar van 1929 beslist Daniël om de grote

stap te zetten en vertrekt hij naar 'Congoland', naar Katanga, de provincie die Diericx zo bejubeld heeft. Daniël is dan 37 jaar.

In het verslag van de vergadering van de fanfare Sint-Cecilia van maart lezen we: "Een hulde dient gebracht aan ons aller vriend Mr. Daniël Bruylandt die ons verlaat om naar Kongo te gaan. Het bestuur komt overeen woensdag aanstaande op de repetitie aanwezig te zijn om onze vriend den afscheidsgroet te brengen en hem een klein geschenk aan te bieden" ⁽¹⁰⁾.

Aangekomen in Elisabethstad treedt Bruylandt als schrijnwerker in dienst bij de *Union Minière du Haut Katanga* (U.M.H.K.) ⁽¹¹⁾. Zoon Jules Bruylandt reist vier jaar later, in 1933, zijn vader achterna en gaat eveneens voor de U.M.H.K. werken ⁽¹²⁾. Wellicht heeft de slechte economische situatie in het begin van de jaren 1930 deze beslissing beïnvloedt.

Echtgenote Gabriëlle De Schuyteneer en de twee meisjes Maria en Bertha blijven voorlopig in Geraardsbergen wonen en emigreren pas in 1938. Met de Kongoboot vanuit Antwerpen en vermoedelijk via de haven van Lobito reizen de drie vrouwen

⁽³⁾ Soms ook De Schuyteneer geschreven. Gabriëlle komt uit een familie van sigarenmakers die we eerder al terugvinden op de lijsten van de Red Star Line als arbeidsemigranten naar Amerika: Camiel in 1910 (reist met de SS Vaderland naar New York en komt er aan op 29 augustus) en in 1913 opnieuw (aankomst in New York op 19 februari met de SS Finland), Cyrille in 1909 (aankomst in New York op 9 augustus, met de SS Lapland), Ferdinand in 1904 (aankomst van de SS Finland in New York op 13 september 1904) en in 1906 (aankomst van de SS Kroonland in New York op 3 juli; hij reist samen met Hyppolythe). De scheepslijsten zijn te raadplegen op het adres: <https://www.ellisland.org>, februari 2007.

⁽⁴⁾ Gemeenteraadsverkiezing 1938, lijst afgesloten op 10 december 1937. Op het doodsprentje van Daniël Bruylandt worden de families: Bruylandt, De Schuyteneer, Daneels en Surdiacourt vermeld.

⁽⁵⁾ Gabriëlle en de kinderen blijven er wonen tot hun vertrek naar Kongo in 1938.

⁽⁶⁾ Doodsprentje van Cyriel Bruylandt (1913-1923).

⁽⁷⁾ Edmond Leplae pleit voor een van staatswege geplande landbouwkolonisatie die het terrein moet voorbereiden, de kandidaten selecteren en hen langdurig steunen op het vlak van financiën, opleiding en beroepsbegeleiding.

⁽⁸⁾ Katanga is ook bekend als de provincie 'Shaba', wat 'koper' betekent in het Kiswahili. Het Kiswahili is de belangrijkste verkeerstaal van Afrika: het wordt naar schatting door meer dan 100 miljoen mensen gesproken in Midden- en Oost-Afrika (vooral in Tanzania, Kenia, Oeganda en Oost-Kongo).

⁽⁹⁾ De 'propagandadoelstelling' wordt al in het eerste artikel van de statuten van het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut (k.b.k.i.) genoemd. Maar in het eerste *Rapport général sur l'activité de l'Institut Royal Colonial Belge 1929-1930* is het programma van actieve propaganda niet meer aan de orde.

⁽¹⁰⁾ M. GODFROID, *Kroniek der Koninklijke fanfare Sint-Cecilia Geraardsbergen, 1810-1985*, Geraardsbergen, 1984, p. 203.

⁽¹¹⁾ De Union Minière wordt in 1906 opgericht om de kopermijnen uit te baten. Na de zaïrisering onder Mobutu wordt de Union Minière omgedoopt tot Gécamines. De Belgische tak van Union Minière heet nu Umicore.

⁽¹²⁾ Jules Bruylandt werkt van 1933 tot 1973 voor U.M.H.K.

met de trein naar Elisabethstad om van daar uit Daniël en Jules te vervoegen⁽¹³⁾. Ondertussen heeft Daniël Bruylandt zich als zelfstandig aannemer van bouw- en schrijnwerken gevestigd in Jadotstad.

'Au Finistère' – Boulangerie, Pâtisserie, Epicerie

Maria gaat in een plaatselijke bakkerij in Jadotstad werken. De bakkerij/patisserie is eigendom van een Italiaan die in Elisabethstad woont en daar bekend is onder de naam *Bwana Robriogrio* (ook Robrioglio). Hij heeft daar ook zijn bakkerij, een *chapu ya mikate*. In Jadotstad is het een gerant die instaat voor de bakkerij. Deze houdt het echter voor bekeken. Maria Bruylandt is sterk geïnteresseerd om de zaak over te nemen. Daniël ziet dit niet zo zitten maar dochterlief weet hem te overtuigen en in augustus 1939 koopt Daniël Bruylandt via de *Banque Commerciale du Congo* het pand aan. Hij betaalt hiervoor 100.000 Kongolese frank. Maria, die volgens Josée Tinel, nog bij een bakker/pâtissier (De Clercq?) in de Grotestraat in Geraardsbergen heeft gewerkt en er de nodige ervaring heeft opgedaan, wordt de nieuwe uitbaatster van de zaak.

Wat ons al die tijd echter bezighoudt is de oorsprong van de wat vreemde naam "Au Finistère", vooral omdat de naam later ook gebruikt wordt voor de sigarenfabriek. Volgens Josée Tinel is het antwoord simpel: "Iedereen, familie, vrienden en kennissen mochten suggesties doen voor de naam van de nieuwe

AU FINISTÈRE. Prachtig gelegen handelszaak aan de Kambovelaan in Jadotstad

zaak. Daar was een meneer die daar regelmatig kwam en die voorstelde om de zaak "Au Finistère" te noemen. Men noemde die meneer 'parrain'. Wie deze heer is weet ik niet"⁽¹⁴⁾. Volgens Josée is die persoon geen familie, ondanks dat men hem nonkel noemt. De naam draagt echter de algemene goedkeuring weg en prijkt weldra boven de winkel."

Het is een mooie grote zaak. Binnenin is het één grote open ruimte. Buiten is er onder de oversteek een ruim terras. Het is er gezellig zitten en "Au Finistère" is bovendien goed gelegen aan de Kambovelaan. Kwaliteit en klandizie zorgen voor de rest.

Het Speciaal Comité van Katanga experimenteert met tabaksaanplantingen

In *Kijkjes in Kongoland* schrijft A. Wauters omstreeks 1913: "Grote planterijen. In deze verbouwt

men hoofdzakelijk tabak, koffie en kakaoplanten. Duizenden en duizenden planten bedekken reeds de vruchtbare streken van Kongoland, vooral die, waar een druk verkeer van Europeanen heerscht en bij de voornaamste standplaatsen. [...] De tabak groeit in het wild of wordt maar weinig verzorgd door den Kongolees, die nochtans uiterst gaarne een pijpje rookt, maar aan de natuur alles overlaat, zoodat de tabak wel van geene slechte hoedaingheid is, maar niet de grootte en den smaak verkrijgt, die de Europeanen er van eischen"⁽¹⁵⁾.

In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog experimenteert het *Speciaal Comité van Katanga*⁽¹⁶⁾ met de kweek van tabaksplanten op de gronden van het proefstation Keyberg, ongeveer 8 km ten zuidoosten van Elisabethstad, onder leiding van de experts Rycke en Van Assche. Ze doen proefaanplantingen met fijne

⁽¹³⁾ Gesprek met Josée Tinel, 20 januari 2007. Gustave De Schuyteneer, een familielid van Gabriëlle, is eveneens naar Kongo geïmmigreerd. Hij is er in een verkeersongeval om het leven gekomen.

⁽¹⁴⁾ *Ibidem*

⁽¹⁵⁾ Wauters, A. J., *Kijkjes in Kongoland*, Steenbrugge, 1913, p. 88-89.

⁽¹⁶⁾ Infor Congo, *Guide du Voyageur au Congo Belge et au Ruanda-Urundi*. Brussel 1958, 4e édition, p. 67. Het Comité Spécial du Katanga (C.S.K.), opgericht op 18 juni 1900, staat in voor het beheer van de vrije gronden in Katanga. "Les terres qui n'appartiennent pas aux communautés indigènes ou à des personnes privées sont propriété de l'Etat et constituent son domaine privé. Il peut les céder ou les concéder à des tiers en vue de leur mise en valeur." Het C.S.K. beheert ongeveer 45.000.000 ha grond. De tabakskweek gebeurt vooral in de omgeving van Nioka (proefstation van Inéac), Keyberg en Fungurume (allemaal proefstations van het C.S.K.).

Sumatra en Havana maar ook met Virginia, Jamaïca en Domingo en dit met een goed rendement en kwaliteit.

Het bestuur van het Speciaal Comité is op één of andere manier op de hoogte van de achtergrond van de familie Bruylandt-De Schuyteneer met betrekking tot het vervaardigen van sigaren en nodigt hen uit deel te nemen aan het experiment, wat zij ook aanvaardden.

Kongolese sigaren van het merk 'Finistère'

"De productie van sigaren start klein in een achterkamer van het pand "Au Finistère". Moeder Gabriëlle rolt regelmatig sigaren voor beperkt gebruik. Echtgenoot Daniël maakt zelf de eerste moules. 'Pa Daniël', zoals Josée Tinel hem steeds noemt, experimenteert met de samenstelling van de 'mélange'. Familie, vrienden en kennissen staan in voor het 'proeven' van de sigaren. Geleidelijk aan verfijnt

Daniël hun mélange en komen steeds meer mensen sigaren kopen. De eerste echte lokaal vervaardigde Katangese sigaren gaan in regelmatige productie.

Het zijn vooral 'Marieken' (Maria Bruylandt) en haar vader die de zaak besturen. Moeder Gabriëlle heeft enkel oog voor het maken van haar handgerolde sigaren. Hele dagen maakt zij vingervlug de ene sigaar na de andere. Zij bekommert zich uitsluitend om het vervaardigen van de sigaren en het opleiden van het zwarte personeel. Gabriëlle kent als opgeleid sigarenmaakster en dochter van sigarenmakers het vak door en door. Vermoedelijk omstreeks 1942 zien de eerste sigaren van het merk *Finistère* het daglicht. In het voorjaar van 1944 wordt de sigarenfabriek *Finistère* gebouwd. Op drie percelen achter de drie woonhuizen bouwt Daniël "de eerste sigarenfabriek in Katanga" (17). Jules is volgens Josée Tinel al tijdens de oorlog

verhuisd naar Kipushi (18), een mijnstad, twintig kilometer buiten Lubumbashi.

Op 4 mei 1944 vraagt Gabriëlle De Schuyteneer de districtscommissaris Massart de toelating om 40 werkers aan te nemen uit het district Lualaba om tewerk te stellen in Jadotstad. De nieuwe aanvraag is van 3 januari 1949 en loopt tot 31 december 1949 (19).

In juni 1946 werkt het atelier met een zestigtal zwarte 'boys', 'tabaksrollers' en vervaardigen zij sigaren en cigarillos. Bruylandt fabriceert de sigarenkistjes in eigen atelier met een inheemse houtsoort omdat cederhout niet voorhanden is.

Volgens journalist Denuit, hebben zij in 1946 een productie van ongeveer 5.000 fijne sigaren per dag die verdeeld worden in Kongo en Zuid-Afrika. In het assortiment vinden we onder andere de sigaren: *Finistère-Super Lux*, *Invincibles*; *Churchill*, de *Finistère*: 10 cigarillo's in een groen doosje...

De Churchill-sigaar

Volgens Josée Tinel is het de ondernemende Maria die een grote sigaar naar Churchill heeft gestuurd met de vraag of zij zijn naam mogen gebruiken voor hun sigaar. Zij krijgen hiervoor de toestemming en zelfs een foto waarop Churchill met de sigaar in de hand poseert. Deze foto heeft lange tijd aan de muur gehangen in het kantoor van de sigarenfabriek. Op een foto van Daniël aan zijn bureau zien we de bewuste foto niet hangen. Het verhaal van journalist Denuit geeft een veel ruimere context en spreekt over een kistje sigaren, maar niet over het doel van de gift.

De steeds naarstige sigarenmaakster Gabriëlle aan haar tafel omringd door enkele zwarte werknemers. Op de achtergrond Daniël.

(17) Gesprek met Josée Tinel, 20 januari 2007.

(18) De 'Prins Léopold Mijn' ligt in Kipushi.

(19) Privéarchief Bruylandt-De Schuyteneer, *Permis gratuit de main d'oeuvre*, 1949.

(20) De liberaal Robert Godding is minister van Koloniën in het na-oorlogse kabinet Achille Van Acker III, met socialisten, liberalen en communisten. Het kabinet is echter geen lang leven beschoren (31 maart 1946 tot 09 juli 1946) en wordt enige maanden later al opgevolgd door het kabinet Camille Huysmans (2 augustus 1946 tot 13 maart 1947) eveneens samengesteld uit socialisten, liberalen en communisten. Godding blijft minister van Koloniën.

In 1946 biedt toenmalig minister van Koloniën, Robert Godding⁽²⁰⁾, oud-premier Winston Churchill Kongolese sigaren aan. Deze sigaren zijn afkomstig uit de sigarenfabriek *Finistère* en zitten in een prachtig versierd sigarenkistje belegd met malachiet⁽²¹⁾, ivóór en goud, afgewerkt met diamanten. Het kistje zelf is gevuld met sigaren van het type 'Grand Corona', 15 cm lang en met een diameter van 1,7 cm, eigenhandig gemaakt door Gabriëlle De Schuyteneer. In totaal 200 perfect gerolde sigaren, afzonderlijk verpakt in mica.

Het kan dus zijn dat Maria dit geschenk via relaties heeft laten overhandigen aan Godding en dat deze het verzoek heeft overgemaakt. We kunnen dit helaas niet staven met documenten uit het familiearchief. Tijdens de plunderingen van 1960 zijn de meeste documenten verloren gegaan.

Volgens D. Denuit wordt zelfs beweerd dat Prins-regent Karel bijzonder gecharmeerd is door de Kongolese sigaar 'Finistère' en dat ook de Nederlanders toegeven dat de Kongolese sigaren een uitstekend aroma bezitten en te vergelijken zijn met een goede Havana- of Manillasigaar.

Nog maar pas gestart in Jadotstad of een mogelijke concurrent, TabaCongo s.a.r.l., het latere British American Tobacco Congo (BAT-Congo), installeert zich in de buurt van Elisabethstad. Gelukkig richt TabaCongo zich op de productie van sigaretten. In 1956 bedraagt de productie in Belgisch-Kongo 3.231.821.000 sigaretten, 31.300 cigarillos, 9.490 sigaren en 2.678 kg pijptabak⁽²²⁾. Volgens Denuit bedraagt de productie van de

sigarenfabriek *Finistère* in 1946 al 5.000 sigaren. In vergelijking met 1956 lijkt één van de opgegeven hoeveelheden niet te kloppen.

De zaken gaan goed maar Daniël is ziek. Op 31 mei 1946 overlijdt hij in het hospitaal van Panda⁽²³⁾ ⁽²⁴⁾. Hij wordt in Jadotstad begraven.

Maison D. Bruylandt

Na de dood van vader Bruylandt

Daniel Bruylandt in de jaren 1940

zetten Gabriëlle en de kinderen de productie van de *Finistère*-sigaren verder. Met dat doel wordt in 1947 onder de naam *Maison D. Bruylandt S.C.R.L.* een Kongolese vennootschap met beperkte aansprakelijkheid opgericht. De zetel is in Jadotstad gevestigd maar kan bij beslissing van de eigenaars naar gelijk waar in Belgisch-Kongo verplaatst worden. De eigenaars zijn:

1. Gabriëlle De Schuyteneer, weduwe van Daniël Bruylandt en

dochter van Cyrille De Schuyteneer en Maria Surdiacourt, geboren in Geraardsbergen op 5 december 1889;

2. Jules Bruylandt, geboren te Geraardsbergen op 5 oktober 1912, kampoverste;
3. Bertha Bruylandt, geboren te Geraardsbergen op 23 juli 1911, zonder beroep;
4. en Maria Bruylandt, eveneens geboren te Geraardsbergen op 4 december 1914, zonder beroep.

Het doel van de oprichting is de voortzetting van het bedrijf te garanderen en door te gaan met het vervaardigen van sigaren met al haar afgeleide activiteiten.

De nieuwe vennootschap wordt opgericht voor een periode van 10 jaar vanaf 1 januari 1947. Vanaf 1957 wordt de overeenkomst telkens stilzwijgend verlengd met 2 jaar, tenzij een der eigenaars de vereffening van het bedrijf aanvraagt. Het ingebrachte kapitaal is vastgesteld op 2.400.000 fr. en "Il est constitué par les parts revenant aux associés dans l'indivision résultant de la communauté conjugale et de la succession de feu Monsieur Daniel C. Bruylandt".

Dit kapitaal wordt gevormd door:

1. een sigarenfabriek en drie huizen, gelegen in Jadotstad langs de "Avenue de l'Yser" en een magazijn (de épicerie-pâtisserie *Au Finistère*) gelegen aan de "Avenue de Kambove";
2. een woonhuis in Geraardsbergen, gelegen Denderstraat nr. 4;
3. de gelden op een bankrekening;
4. het materieel van de fabriek en de voorraad grondstoffen en afgewerkte producten volgens de inventaris van 1 januari 1947;
5. de balans, crediteuren en debiteuren volgens de boekhouding op 1 januari 1947. Het actief van de

⁽²¹⁾ Malachiet is donkergroen gekleurd kopererts. Het kan goed gepolijst worden en wordt voor decoratieve doeleinden gebruikt.

⁽²²⁾ Infor Congo, *Guide du Voyageur au Congo Belge et au Ruanda-Urundi*. Brussel 1958, 4e édition, p. 76.

⁽²³⁾ Het huidige Likasi bestaat uit 4 gemeenten: Likasi, Kikula, Tshituru en Panda.

⁽²⁴⁾ Familieverzameling Bruylandt-De Schuyteneer. Doodsprentje Daniël Bruylandt. Worden vermeld op het doodsprentje, de families: Bruylandt, De Schuyteneer, Daneels en Surdiacourt. Een kort krantenbericht (krant onbekend) meldt: "Messe de Requiem. Un service Solennel de Requiem sera chanté ans la Cathédrale SS, Pierre et Paul d'Elisabethville le mardi 9 juillet, à 9 heures, pour le repos de l'âme de Monsieur Daniël Bruylandt."

Krantenfoto van de prachtig versierde sigarenkist die door toedoen van toenmalig minister van Koloniën Robbert Godding aan Winston Churchill is overgemaakt. (Verzameling Sigarenmuseum Geraardsbergen)

zaak wordt via de erfenis verdeeld onder de weduwe Bruylandt, Jules Bruylandt, Bertha Bruylandt en Maria. Alles blijft in de zaak. Alleen Gabriëlle heeft handtekeningsrecht. Moeder Gabriëlle en dochter Bertha staan nu in voor de sigarenfabriek. In 1947 komt de familie naar Geraardsbergen en trouwt Maria Bruylandt op 17 april met Andreas Avraam. Jules Bruylandt trouwt in augustus van dat zelfde jaar in Vorst met de jongere Clémentine (Clémy) Chatelle (°1925) uit Aat. Zij krijgen 4 kinderen. Terug in Katanga verhuizen Maria en André naar de mijnstad Kolwezi voor het werk van André⁽²⁵⁾. Maria

laat de uitbating van de patisserie over aan haar schoonbroer Nicos Avraam, de broer van haar man André. De bakkerij/patisserie stevent onder leiding van Nicos' vrouw naar een faillissement. Omstreeks 1955 wordt het gebouw afgebroken en vervangen door een nieuwbouw.

De jaren 1950

In 1953 verhuurt Gabriëlle de woning aan de Yzerlaan nr. 42 voor 1 jaar aan de *Compagnie du Chemin de Fer du Bas-Kongo au Katanga* voor de maandelijkse huur van 4.500 frank. Een jaar later verhuurt zij aan

hetzelfde bedrijf ook de woning aan de Yzerlaan nr. 40 voor eenzelfde maandelijkse huurprijs. Geen van onze getuigen kan zich herinneren waarom beide woningen beschikbaar zijn.

Gabriëlle wordt ziek en keert naar België terug

Eind 1954, begin 1955 keert Gabriëlle om gezondheidsredenen terug naar België voor medisch onderzoek en verzorging. Eerst in Brussel, later in Geraardsbergen waar zij ook overlijdt. Zij wordt in Geraardsbergen begraven, haar man in Jadotstad.

Augustus 1955. Het gaat niet goed met Gabriëlle. De 10de augustus reist zij nog naar Brussel voor haar tweede inspuiting. Omstreeks 18 augustus voelt ze aan dat het niet goed gaat met haar en vraagt zij naar haar kinderen en kleinkinderen. Maria krijgt een telegram: "Maman très malade. Présence Maria souhaitée. Veux-tu venir avec les enfants pour six semaines". De toestand van Gabriëlle gaat snel achteruit en zij overlijdt op 20 augustus 1955. Dochter Maria, die met haar man André nog steeds in Kolwezi woont, verhuist naar Jadotstad om samen met haar zuster Bertha de fabriek te leiden.

In het *Journal d'Information Locales, La Feuille de Chou* van Jadotstad verschijnt in het nr. 924 van 11 februari 1957 onder de titel "Requetes en Investiture" op vraag van de *Juge-Président du Tribunal de Première Instance d'Elisabethville* de erfenisaanduiding van de drie kinderen Jules, Bertha en Maria. Jules die blijkbaar opnieuw in Jadotstad woont, erft de 2 huizen nrs. 40 en 42, gelegen aan de Yzerlaan; Bertha erft drie huizen

⁽²⁵⁾ Andreas Avraam staat in voor de uitbetaling van de lonen voor de Union Minière in en om Kolwezi.

⁽²⁶⁾ "Confédération des Associations Tribales du Katanga" is één van de drie belangrijkste politieke partijen in Belgisch Kongo en wordt geleid door de pro-Westerse Moïse Kapenda Tsjombe (1919-1969) en Munongo. (De Kongolese vrijheidsbewegingen zijn: MNC, ABAKO en CONAKAT. Godefroid Munongo Mwenda M'Siri (1925-1992) is een Kongolees politicus in de jaren 1950 en 1960. Hij is de tweede man van de CONAKAT ten tijde van de Kongolese Dipenda (afgeleid van het Franse woord 'indépendance') en de afscheiding van de rijke mijnprovincie Katanga.

gelegen Yserlaan nrs. 44, 46 en 48 en Maria erft het geheel van het pand *Au Finistère*.

De fabriek blijft in productie. Eind de jaren 1950 werken een 80-tal zwarte werknemers in de sigarenfabriek.

Vluchten uit Kongo

Op 30 juni 1960 wordt de kolonie onafhankelijk. De situatie in Katanga verloopt compleet anders en vooral onrustiger dan in de rest van het onafhankelijke Kongo. Moïse Tsjombe, leider van de Conakatpartij⁽²⁶⁾ roept amper 10 dagen na de Kongolese onafhankelijkheid, Katanga uit tot een onafhankelijke staat⁽²⁷⁾ en benoemt zichzelf tot de eerste president van Katanga⁽²⁸⁾. Op 12 juli verbiedt Tsjombe de landing van het vliegtuig van Kasa Vubu en Lumumba.

Nog diezelfde dag waarschuwt het huispersoneel hun blanke bazen dat zij dringend moeten vluchten. Er breken onlusten uit en overal vinden plunderingen plaats. Volgens *Paris Match* ontvluchten in een korte periode ruim 10.000 mensen Katanga, richting Rhodesië (het huidige Zimbabwe)⁽²⁹⁾. In het totaal keren er in juli 1960 naar schatting 30 à 40.000 Belgische koloniale hals over kop naar België terug omwille van gewelduitbarstingen in het onafhankelijk geworden Kongo.

Marie-Andrée Avraam doet haar relaas over de vlucht van haar familie naar het naburige Rhodesië

en de plotse repatriëring naar België.

"In juli worden wij midden in de nacht gewekt door onze oma⁽³⁰⁾. Wij vluchten in paniek naar een school in de buurt. Daar blijven we samen met andere koloniale gedurende de rest van de nacht. Ook de volgende dag, de nacht en de dag daarop blijft iedereen bang afwachten in het schooltje. De tweede dag gaan de mannen op verkenning om te zien hoe veilig of onveilig het is. Alles is kort en klein geslagen en de huizen, winkels en magazijnen zijn leeggeplunderd. Met de wagen vluchten wij naar Rhodesië waar wij opgevangen worden door Griekse vrienden die vader kent. Daar hebben we dan het vliegtuig genomen. Enkel vrouwen en kinderen mochten aan boord". Op de overzichtslijst "*Lijst der gerepatrieerden uit Kongo*" staan Bertha, Maria en de twee kinderen Marie-Andrée en Marie-Gabriëlle. Op de lijst staan nog 25 families uit Groot-Geraardsbergen met in totaal 48 kinderen⁽³¹⁾. Vader Avraam komt later, want hij heeft een contractuele verplichting ten opzichte van Union Minière en kan niet anders dan zich hieraan te houden⁽³²⁾. Van zodra de situatie in de Katangese provincie lijkt te stabiliseren keert de familie in maart/april 1961, samen met de kinderen, terug naar Jadotstad. Helaas, niet voor lang! Marie-Andrée vertelt: "Op sinterklaasdag 1961 zijn we een tweede maal moeten vluchten. Het speelgoed dat we van de Sint gekregen hadden bleef

onaangeroerd. Deze keer zijn we in colonne, samen met andere blanken, naar Rhodesië gevlucht. Onderweg is de colonne beschoten geweest door zwarte kindsoldaten met geweren. Vader werd licht gewond. Een kind van baron de Bruyn (Debruyn of De Bruyne?) werd gedood. Ze hebben het lijkje ter plaatse moeten begraven. Later zijn ze teruggekeerd naar de bewuste plek om de resten van hun kind op te graven en over te brengen naar België. Ze hebben deze plaats nooit teruggevonden"⁽³³⁾.

Einde van een koloniaal verleden

Maria, haar zuster Bertha, en de kinderen Marie-Andrée en Marie-Gabriëlle keren niet meer terug naar Katanga. André Avraam wel. Hij blijft er tot 1983 en zegt Zaïre dan definitief vaarwel en komt in Geraardsbergen wonen bij zijn vrouw.

Bertha Bruylandt is ongehuwd gebleven en is in 1994 in Geraardsbergen overleden. Jules Bruylandt overlijdt in Schaarbeek op 18 september 2002. Maria Bruylandt overlijdt te Lokeren op 19 mei 2004.

Dirck Surdiacourt
Eendrachtstraat 19
9000 Gent
dsurdiac@oce.be

⁽²⁷⁾ Dit gebeurt op 11 juli 1960.

⁽²⁸⁾ De rijke mijnprovincie blijft haar onafhankelijkheid behouden tussen 1960 en 1962. Later wordt ze opnieuw een provincie van Kongo.

⁽²⁹⁾ *Paris Match*, 23 juli 1960.

⁽³⁰⁾ Marie-Andrée verwijst naar haar oma van vaders kant, Kalliopei Mastrou.

⁽³¹⁾ SAGer, Register van Vertrek, Geraardsbergen 1949-1960. "Lijst der gerepatrieerden uit Kongo" (in verband met de O.C. (Onafhankelijkheid Congo)). Document is niet geklasseerd. Een tweede lijst: "Personen teruggekomen uit de Republiek Kongo", bevat ongeveer dezelfde namen. Beide lijsten zijn niet gedatteerd.

⁽³²⁾ Heel wat contractuelen zijn verplicht om terug te keren naar Kongo want een clause in hun contract bepaalt dat zij anders verplicht worden om een schadeloosstelling te betalen wegens contractbreuk. Ook om die reden is Andreas Avraam teruggekeerd.

⁽³³⁾ Gesprek met Marie-Andrée Avraam, 20 januari 2007.